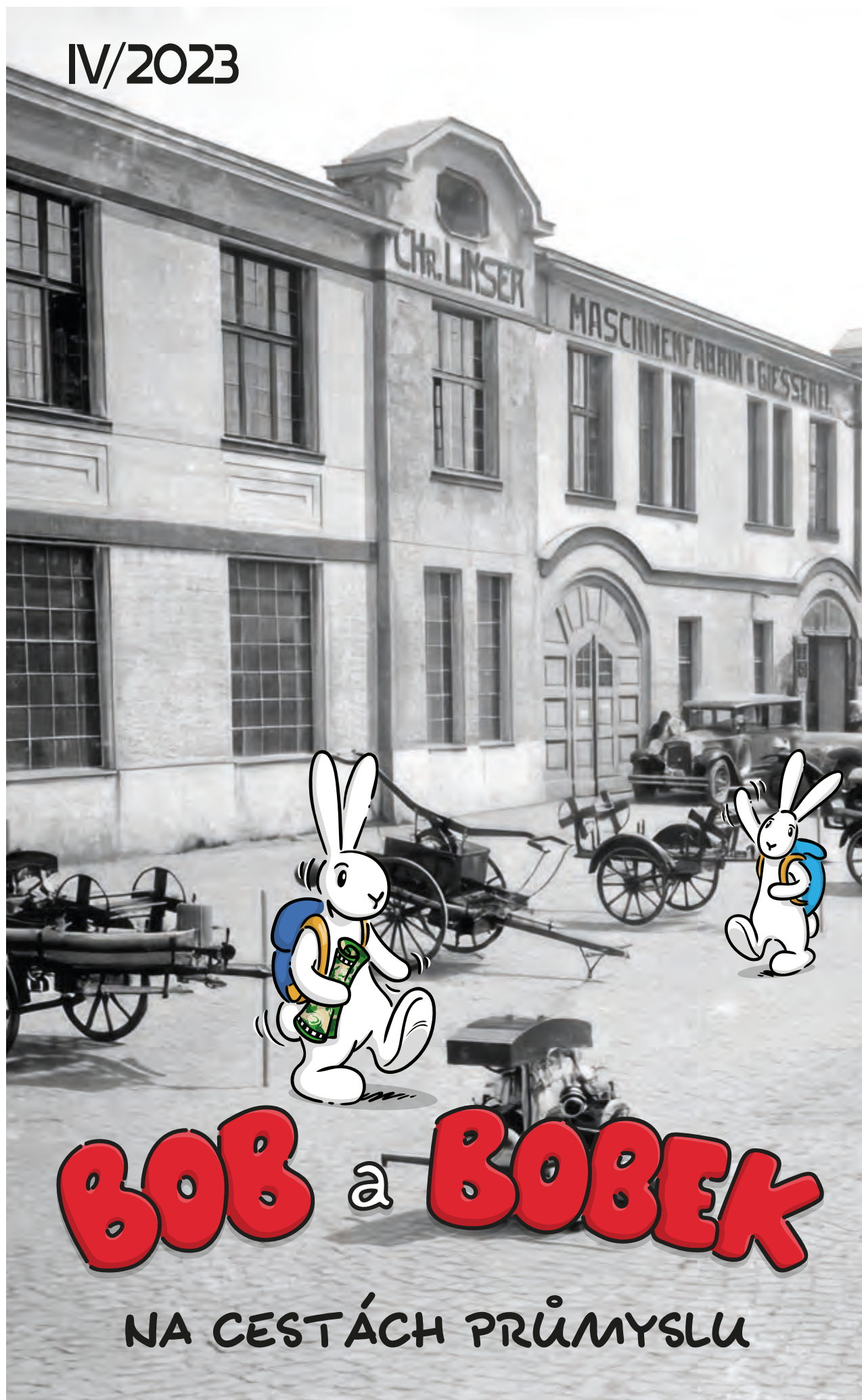

IV/2023

42

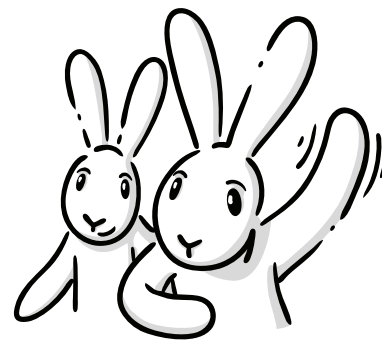
MUZ.A

PODĚKOVÁNÍ

BoBa studio, Trizebry.CZ s. r. o.,
Anna Baldová, Petra Hanušová,
Petr Hiebel, Dětrichovský okrašlovací spolek,
JIZERSKOHORSKÉ TECHNICKÉ MUZEUM,
SOkA Liberec, SOkA Jablonec n. N.

Text: Ivan Rous
Scénář: Ivan Rous, Petr Freiwillich
Grafika: Aneta Hájková

BOBKU, NEŽ SKOČÍME DO
MINULOSTI, TAK SE V TOM
TROCHU ZORIENTUJEME!

První továrny na Liberecku a Jablonecku vznikaly už na přelomu 18. a 19. století. První Bergerovu manufakturu už můžeme nazývat továrnou a vznikla v Liberci v roce 1798. A brzy následovaly další se slavnými jmény jako Siegmund, Ulbrich, Liebieg a další. Už v první polovině 19. století vznikaly do té doby nevídané velké továrny a změnilo se prakticky vše. Společnost a její zvyky a nároky, města a obce i horská krajina. Začal se odvíjet příběh průmyslu, který jsme „zkomprimovali“ do výstavy Cesty průmyslu a dále „derivovali“ do podoby čtvrtletníku.

Jsme ve fázi, kdy svět ovládá automatizace a nastupuje robotizace, a někdy se zdá, že to dobré zaniká a končí a naopak se kupí problémy. Jenže tyto vlny nejsou nic nového a dnes úsměvné rozbíjení strojů supluje obavy z robotizace a umělé inteligence. Za 200 let se třeba budeme smát současným obavám, nebo se ukáže, že byly oprávněné. Nevíme, co bude, a tak se alespoň s Králíky z klobouku podíváme na to, co bylo!

Textilní průmysl!

Byl určující, první, nejvýznamnější. Má na svém kontě první továrny, ale i rozvoj strojírenství a slévárenství. Proč? Protože ty první stroje, často dovezené z Anglie, bylo potřeba opravovat. I chemický průmysl zpočátku sekundoval textilnímu, vždyť barvení látek je úplná alchymie.

Slévárny!

Kdo by si pomyslel, že region byl plný sléváren? Jen v Liberci bylo 9 (!) velkých podniků a mnoho menších dílen. Začalo to opravami strojů, jako třeba v Tanvaldu, a končilo u odlévání bloků motorů do tanků, ale i poválečných nákladáků LIAZ.

Stroje!

Strojírenství i stroje. Parní kotel registrujeme v Liberci už v roce 1805, ale první parní stroj se objevil až v roce 1823 v severočeských Markvarticích. O rok později Reiff ze Šlapanic začíná s výrobou parních strojů. Roku 1829 bratři Thomasové a T. Bracegirdl zakládají strojírnou v Liberci, která se stala, trochu nadneseně řečeno, základem českého i moravského strojírenství. Bratři Thomasové stáli v roce 1832 u základů pražské Rustonky a Bracegirdl se o desítky let později spřáhl s nástupcem Reiffovy strojírnou a později v Brně vzniká proslulá První brněnská strojírenská společnost. Žezlo libereckého strojírenství v roce 1835 přebírá Völkelt a Williams a parní stroje se staví i v Liberci, konkrétně v Harcově.

Elektro!

Elektroprůmysl se objevil v Liberci a okolí na sklonku 19. století. Elektrifikace se rozbíhala v kraji velmi brzo, vždyť první elektrárna se objevila v Hoffmanově továrně už v roce 1885! Roku 1891 byli chodci oblaženi elektrickým světlem nejdříve v Jablonci nad Nisou a o dva roky později v Liberci. A nelze nezpomenout poválečnou libereckou, tedy strážskou Teslu a její první české magnetofony.

Automobily!

Odvětví dnes známé jako „automotive“ má v Liberci kořeny už v roce 1902, kdy Linser začal s výrobou motocyklů. V roce 1906 vyjelo z dílny první liberecké auto a o rok později vznikl RAF – liberecká automobilová továrna. Za druhé světové války se v Liberci vyráběly bloky motorů do tanků a 6 let po válce vznikl LIAZ – Liberecké automobilové závody.

Sklářství!

Sklárny se průmyslovou revolucí příliš nezměnily. Paradoxně už předtím připomínaly továrny a potom, co ostatní továrny povyroستly, tak zase připomínaly dílny. Ale netrvalo dlouho a třeba Riedlovy sklárny v Polubném a Desné se staly velkými průmyslovými podniky. A nebyla to žádná okrajová záležitost. Sklářství dokonce mělo – pokud sklářství může něco mít – vlastní zaoceánský parník Gablonz!

Hornictví!

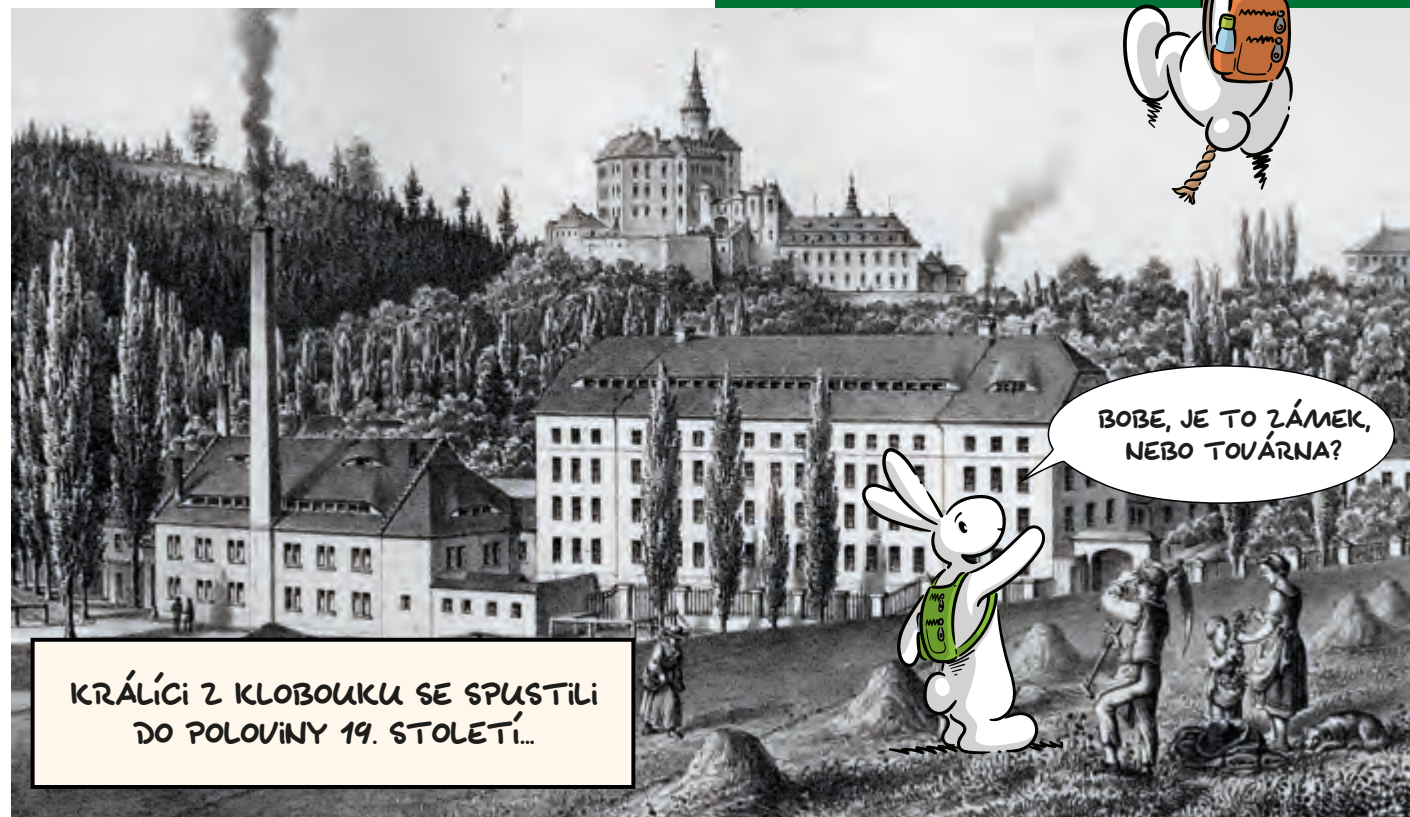
Hornictví na Liberecku a Jablonecku? Ale jistě! Uhlí se dobývalo na Hrádecku, na Frýdlantsku a dokonce i v Liberci, i když to byl neúspěšný pokus. I soukeníci věděli, že uhlí je důležité, a tak zaplatili jeho hledání na Liberecku už v roce 1835!

Potraviny!

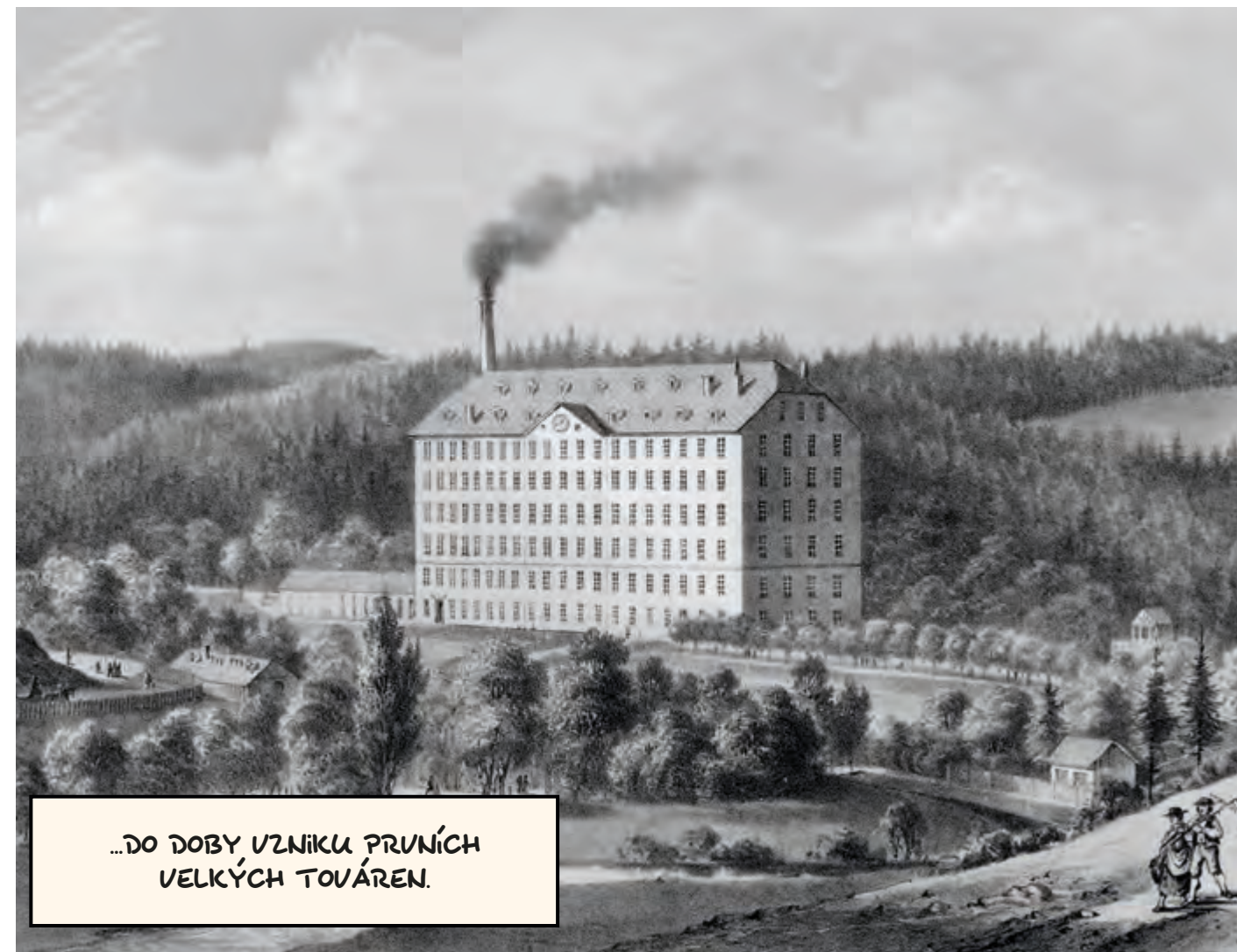
Dá se namítnout, že v neúrodném horském kraji potravinářství nebude tím důležitým odvětvím, ale pozor! Sem patří i pivovary a to už je nějaký kus továrny! A víte, že jednou z nejkrásnějších továren v Liberci byly jatky? Krásná secesní továrna, dnes bohužel až na oplocení a jednu budovu na Americké ulici zcela zbořená.

ANSCHIRINGER, 1858

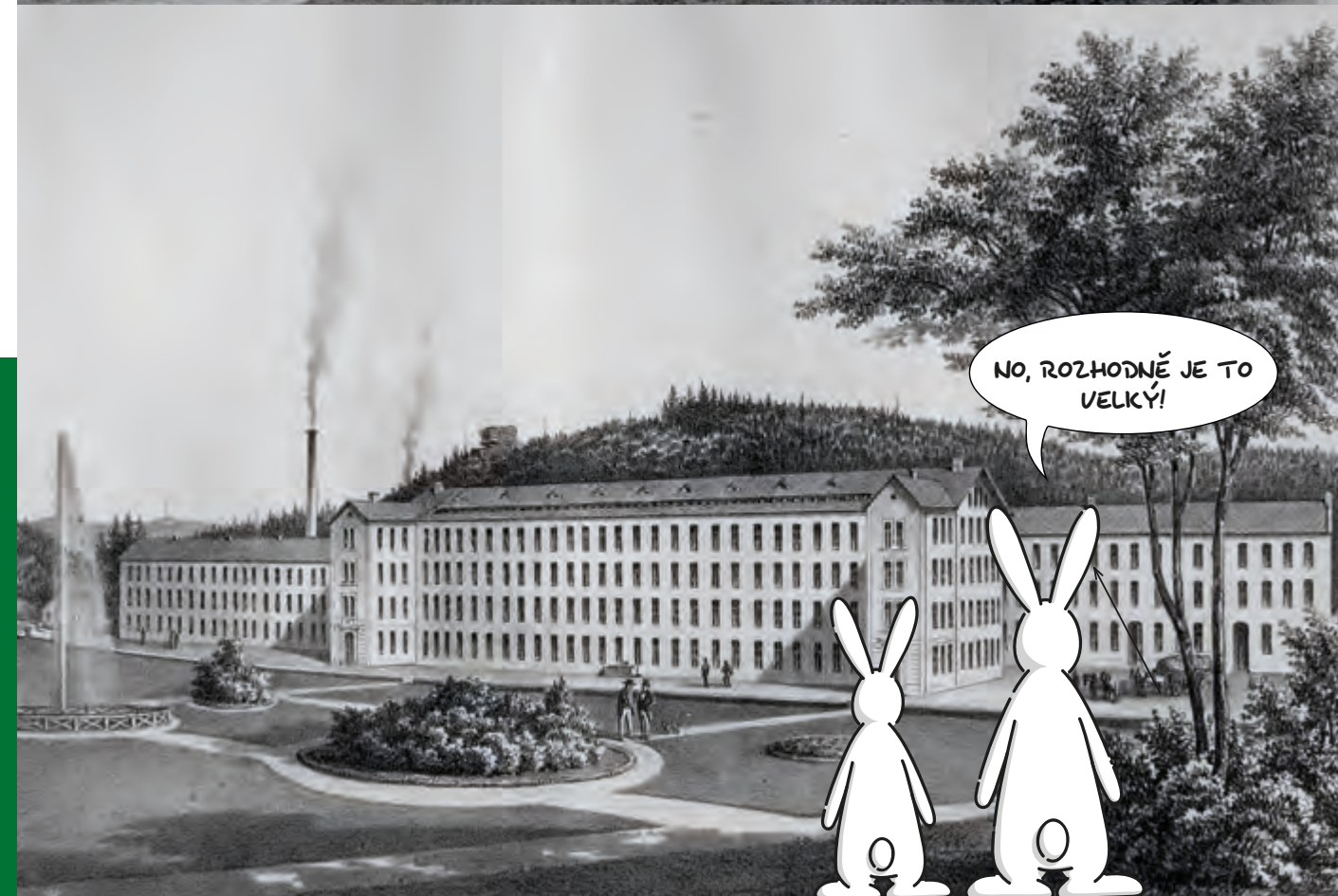
Album průmyslových podniků liberecké obchodní komory je prvním souborným dílem o průmyslu severních a východních Čech.

Nahoře: Siegmundova textilní továrna ve Frýdlantu | Dole: Liebiegova textilní továrna v Liberci

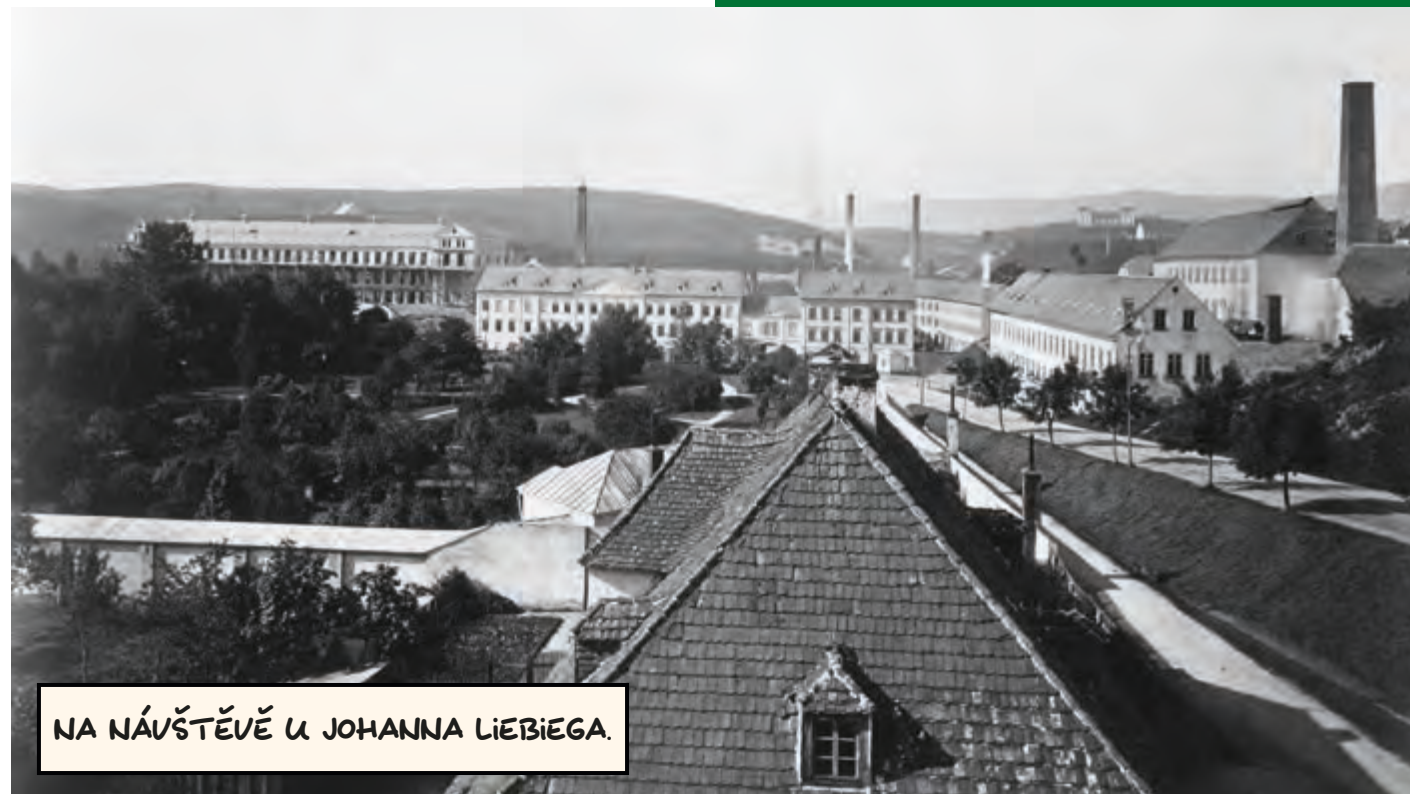
...DO DOBY VZNIKU PRVNÍCH VELKÝCH TOVÁREN.

Nahoře: Herzigova textilka v Proseči nad Nisou
Dole: Liebiegova továrna ve Svárově

JOHANN LIEBIG & CO. 1867

Fotografické album firmy Johann Liebig & Co. ukazuje impérium největšího podnikatele v severních Čechách.

Nahoře: Liebigova továrna na Jablonecké ulici v Liberci | Dole: Liebigova textilka v Železném Brodě

DIE GROSS—INDUSTRIE ÖSTERREICHS 1898

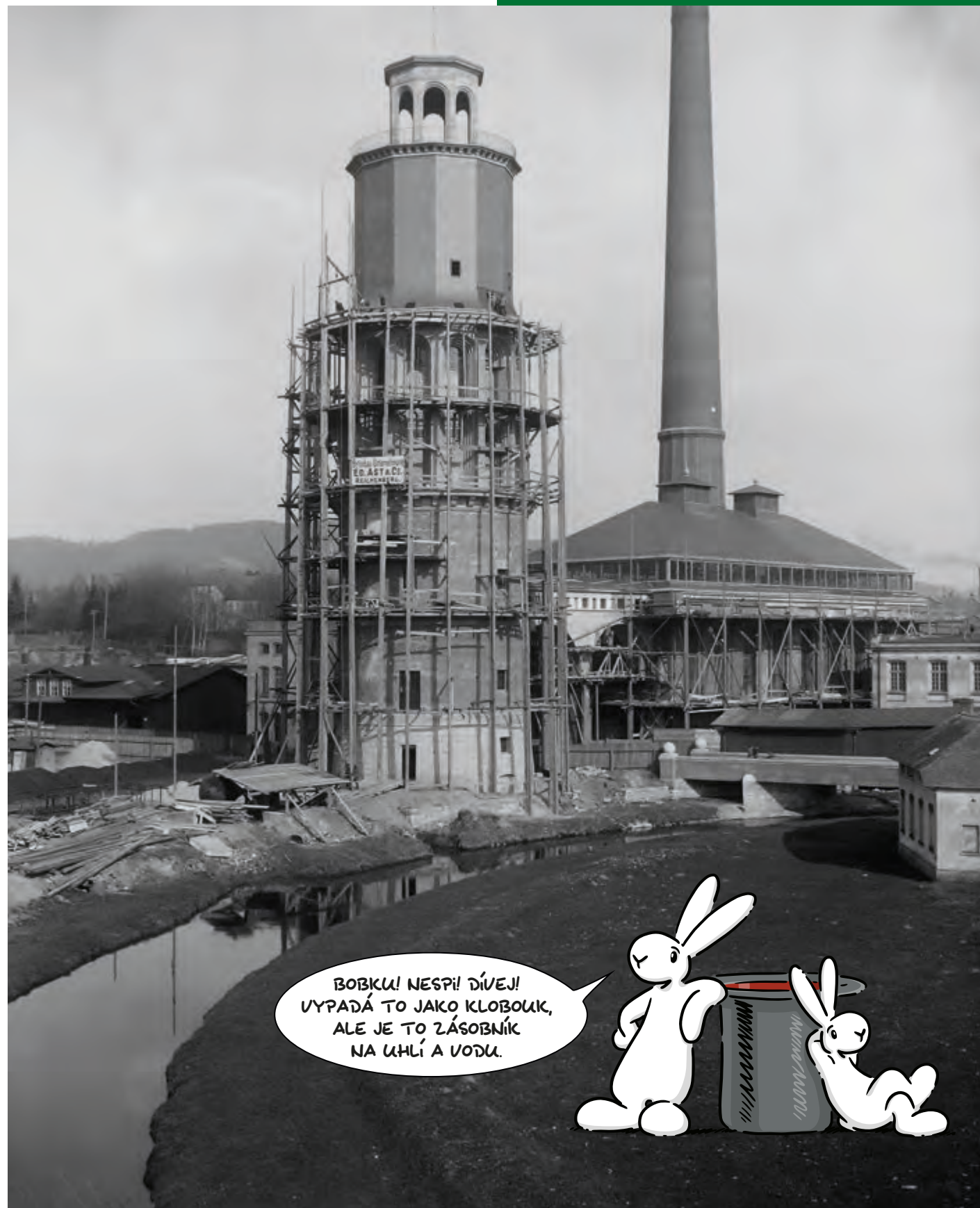
Monumentální dílo o rakousko—uherském průmyslu k padesátiletému výročí panování císaře Františka Josefa I.

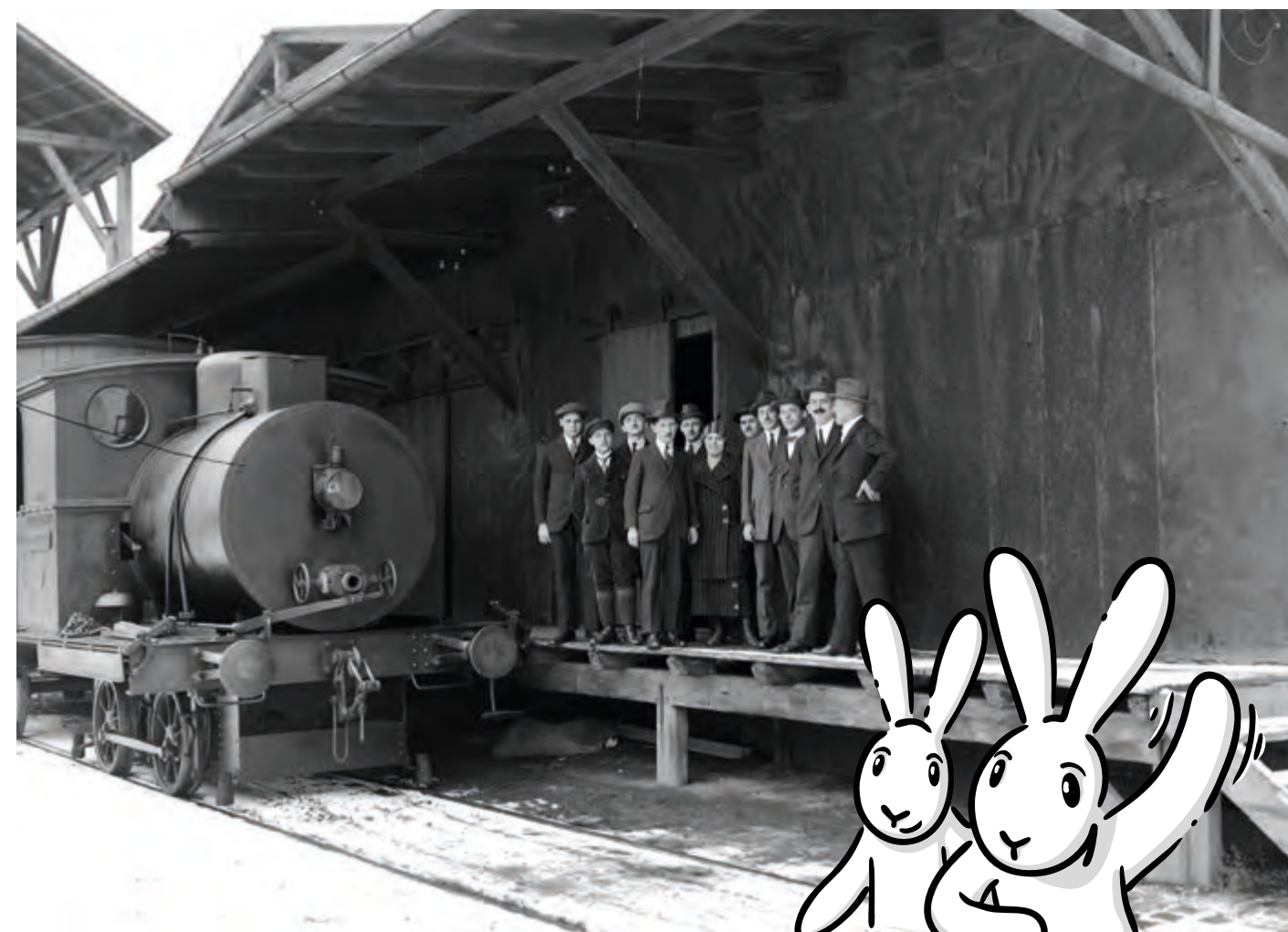
Nahoře: Dnes téměř zbouraná textilka Franze Liebiga v Liberci — Veselí
Dole: Textilní továrna E. Heintschel & spol. v Jindřichovících pod Smrkem

IGNATZ GINZKEY

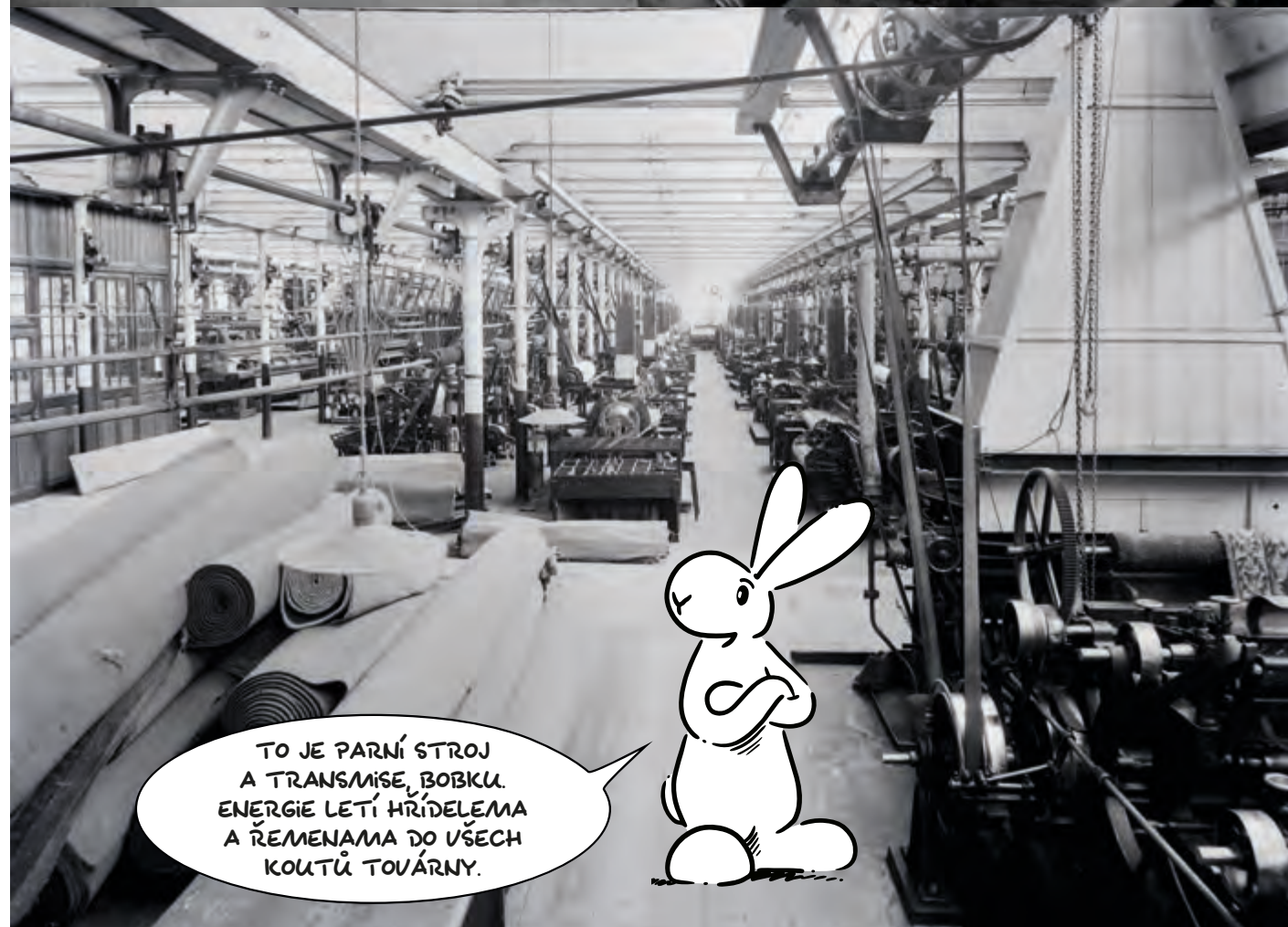
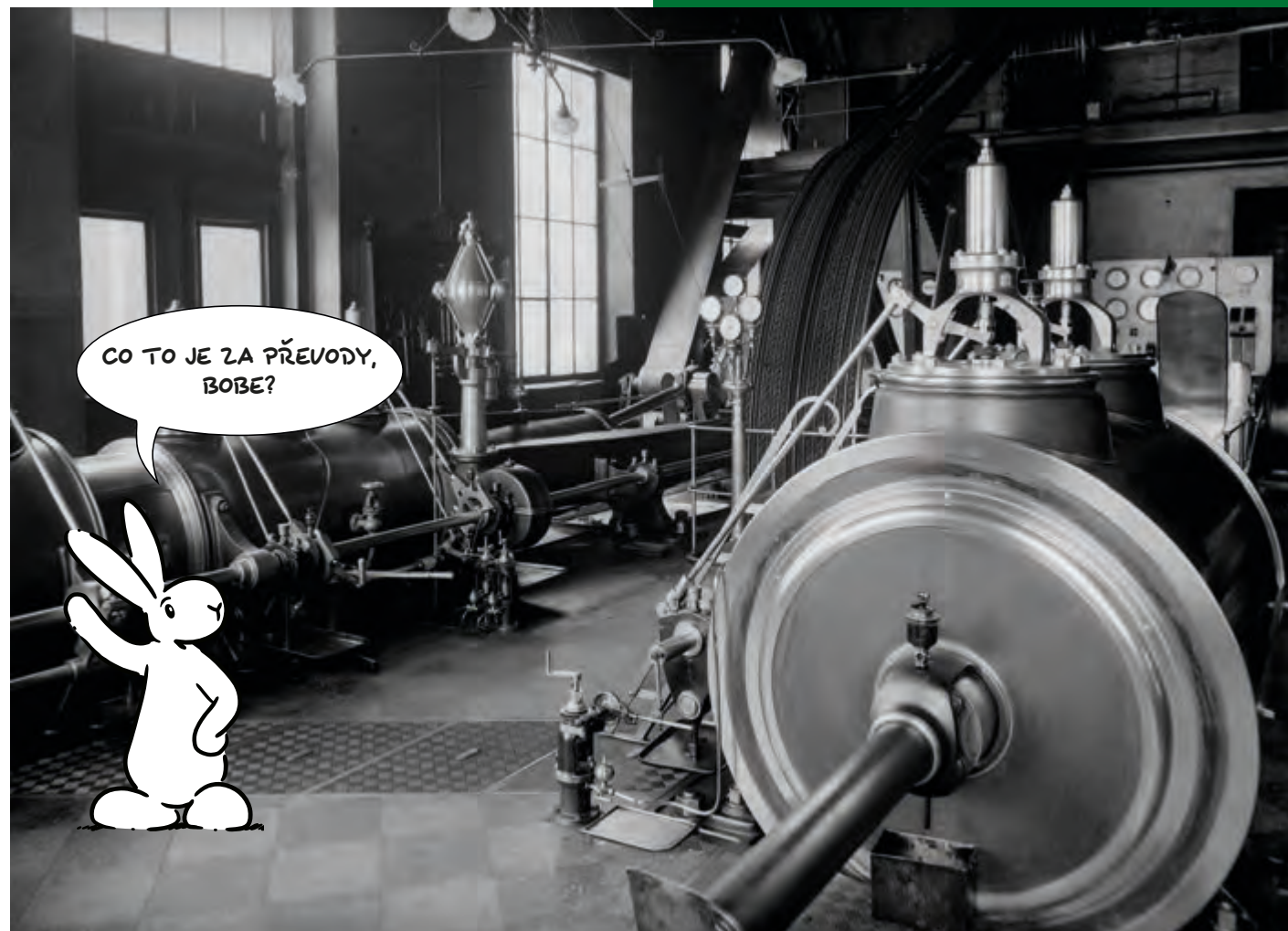
Fotografie Vratislavické továrny na koberce Ignatz Ginzkey & Co. z let 1915–1919. V roce 1928 vyrobil závod největší ručně vázaný koberec na světě pro hotel Waldorf Astoria v New Yorku o rozměrech 16 × 25 metrů.

Stavba kotleny a zauhlovací věže v roce 1918

Nahoře i dole: Sklady firmy I. Ginzkey ve Vratislavicích nad Nisou, cca 1912

Nahoře i dole: Parní stroj a interiér továrny I. Ginzkey ve Vratislavcích n. N, cca 1912

CHRISTIAN LINSER, STROJÍRNA A SLÉVÁRNA

Významná liberecká slévárna a strojírna (1858– 1934) s produkcí motocyklů (1902), automobilů (1906), hasičských stříkaček, ale i velkých průmyslových zařízení

Nahoře i dole: Pohled do slévárny firmy Ch. Linser v ostašovské provozovně, cca 1926

Nahoře: Nýtovaný kotel, výrobek firmy Linser | Dole: Bývalá továrna RAF, od roku 1926 provozovaná firmou Ch. Linser

ELEKTRO

Nedlouho po začátku 20. století byla továrna v Dětrichově elektrifikována společností Siemens Halske. Elektrifikaci továrny budované od 80. let 19. století zachycuje i unikátní fotoalbum.

Nahoře i dole: Nová rozvodná deska a první elektromotory těsně po začátku 20. století v Preibischově továrně v Dětrichově

PAMĚTNÍ DESKA TOVÁRNY FRANZE ULBRICHA, 1816

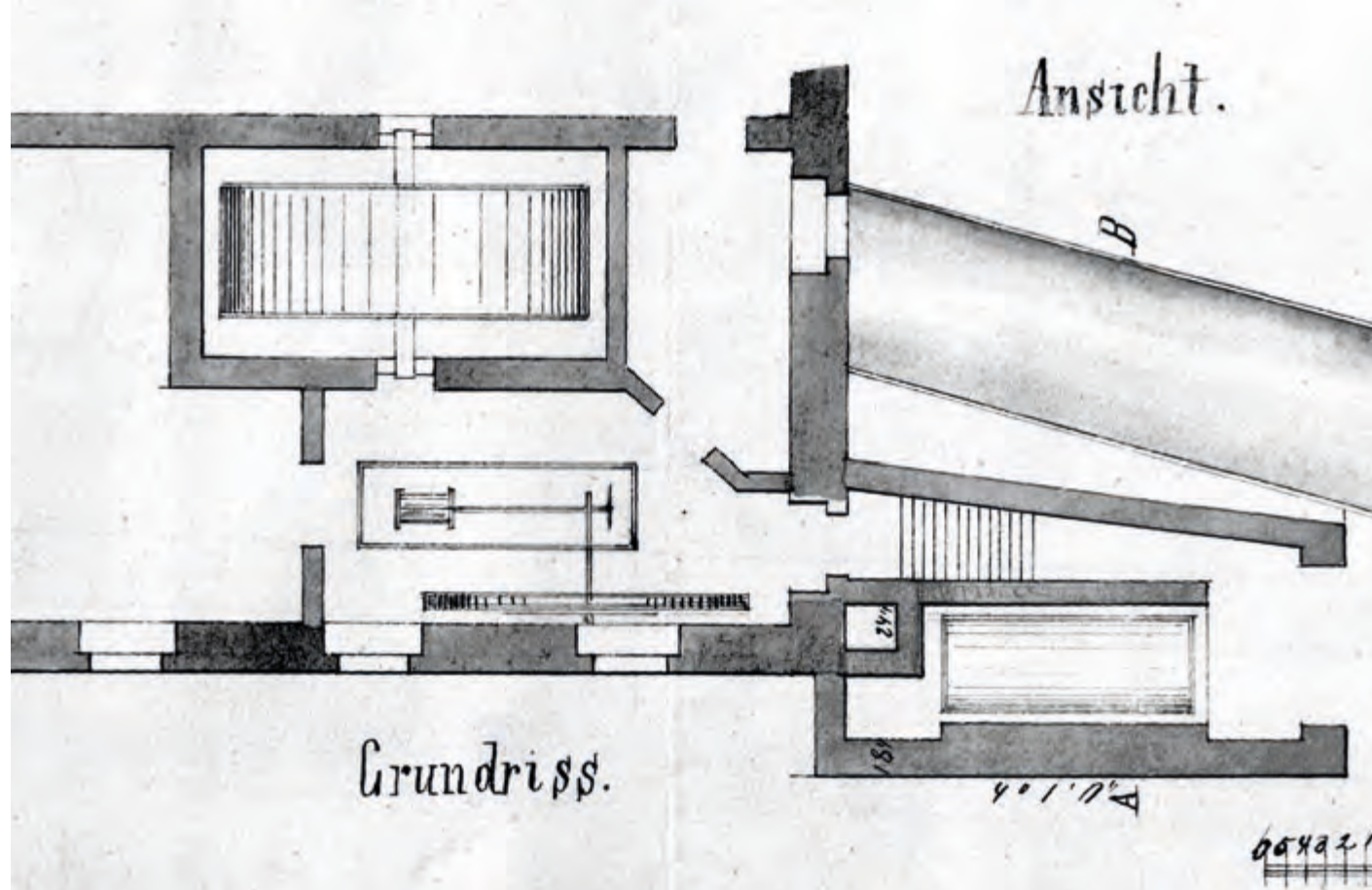
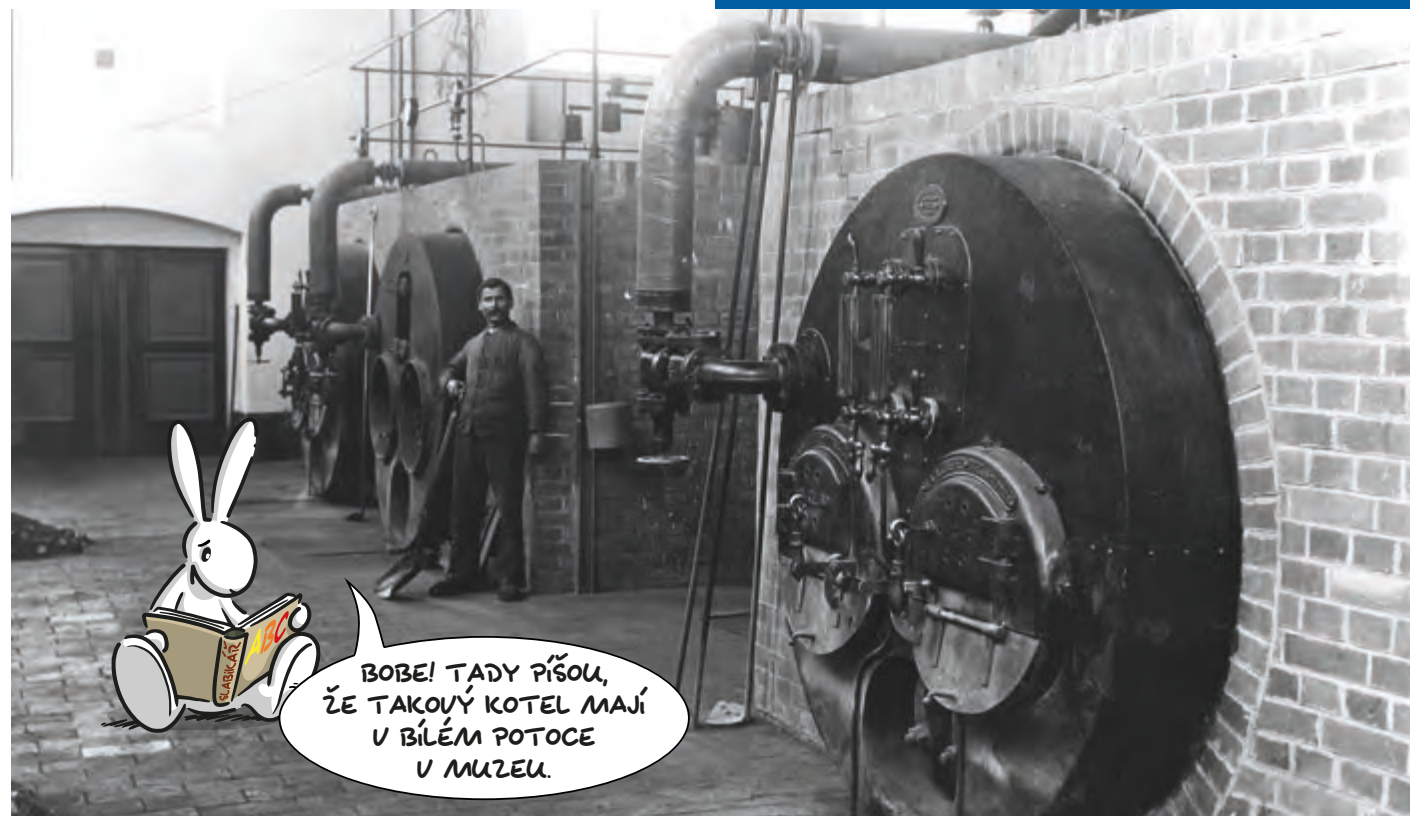
Pamětní deska byla umístěna na skalním bloku naproti bývalé továrně čp. 144 Petrof v Kateřinkách. Původně byla deska součástí továrního parku, který nechal vybudovat liberecký velkoobchodník a soukeník Franz Ulbrich. Ten zde už v roce 1806 koupil mlýn, který přestavěl ve stejném roce na soukenickou továrnu a valchu. Pamětní deska je datována ve spodní části rokem 1816 a byla pořízena k desetiletému výročí založení továrny.

Tovární parky byly v devatenáctém století nedílnou součástí všech větších továren. V libereckém kraji z těchto parků zbyla pouze torza, která lze určit již jen výskytem neobvyklých dřevin, terénních úprav a někde dochovaných kamenných laviček. V tomto konkrétním případě nebyl park uzavřený, ale byl vystavěn při již existující komunikaci. Tato deska patří mezi unikátní památky na první fázi industrializace.

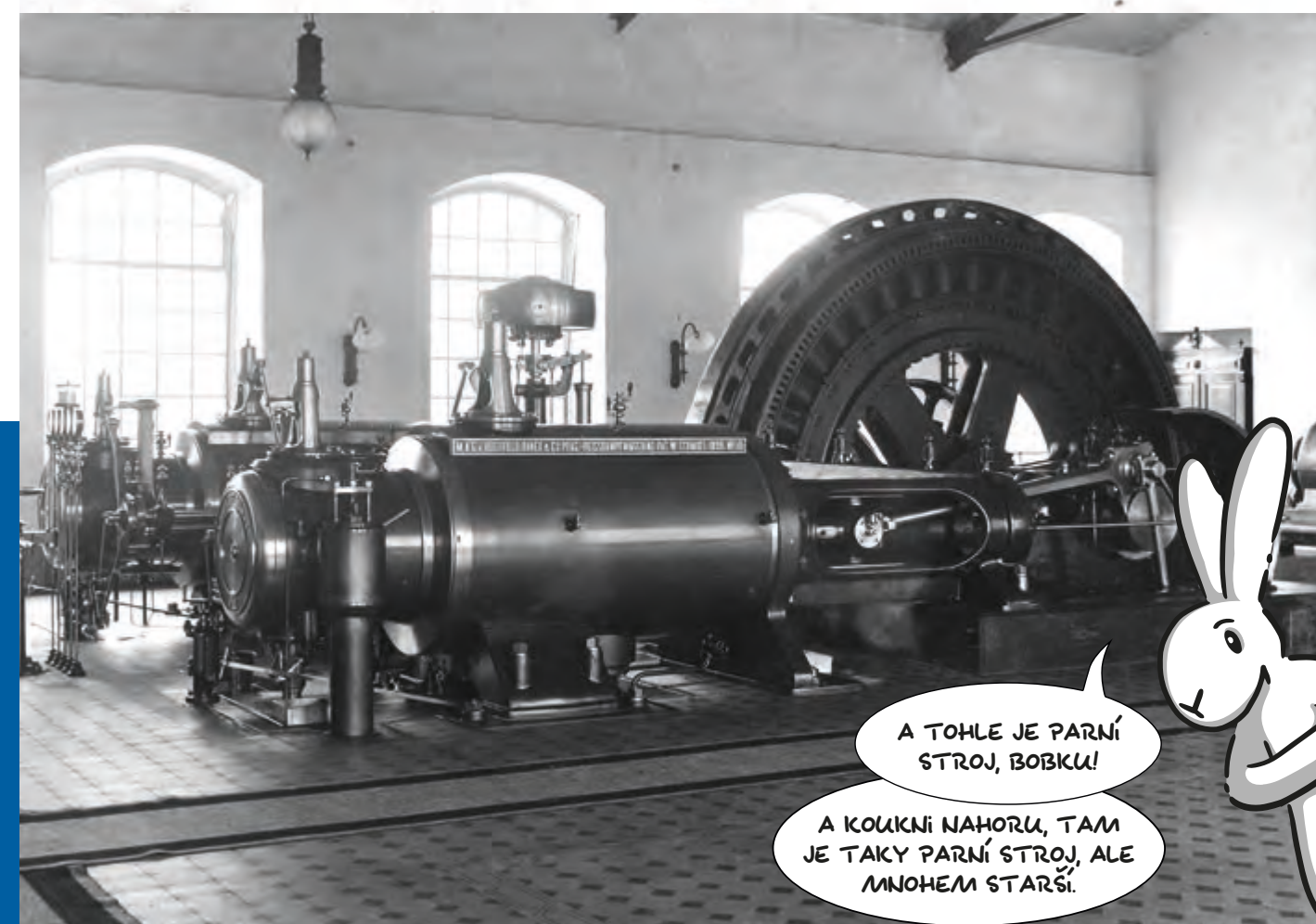
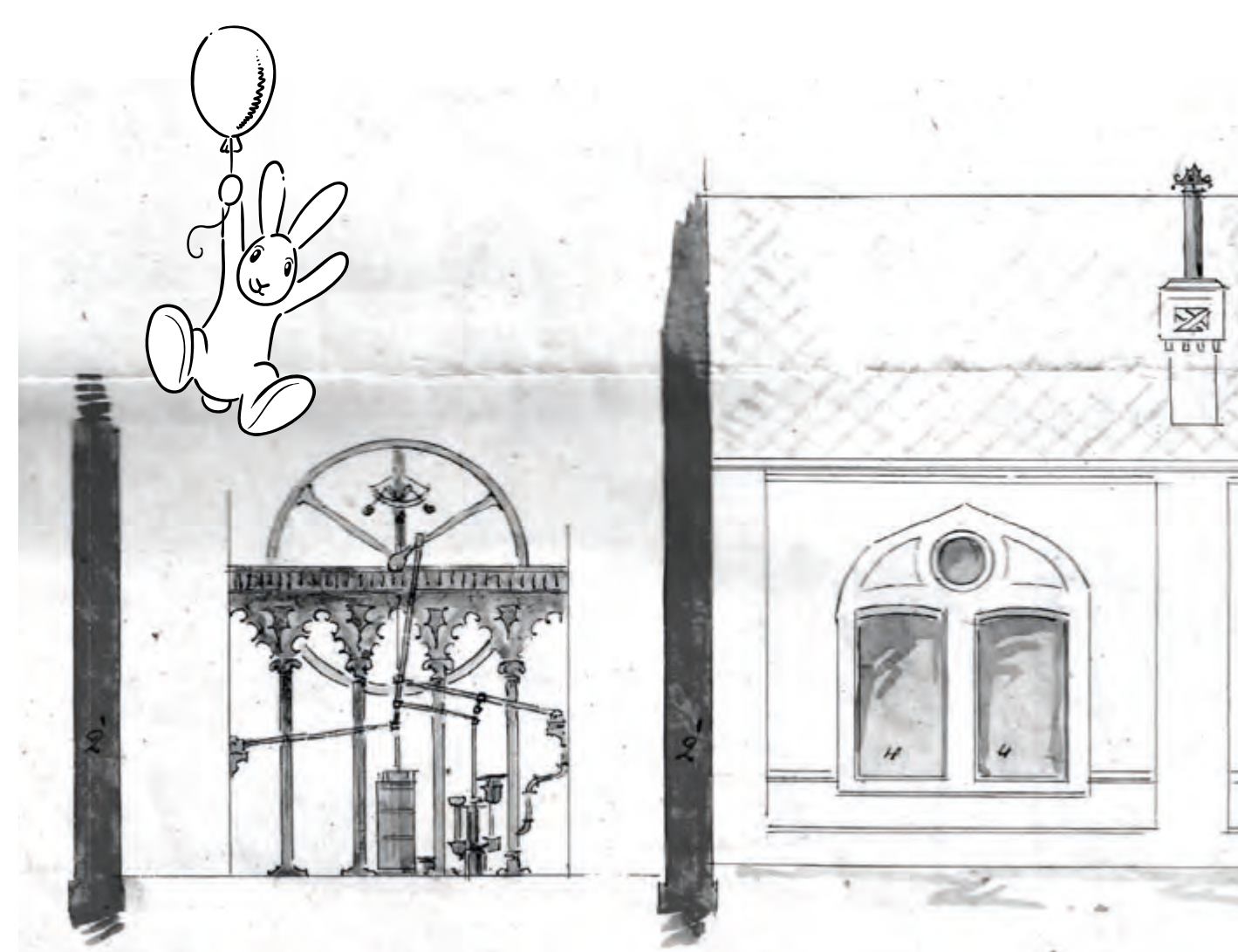

STROJÍRENSTVÍ

První továrna na parní stroje v Liberci byla založena Angličanem Edwardem Thomasem v roce 1829. Později s Thomasem Bracegirdlem zakládá Atelier pro montáž velkých strojů.

Nahoře: Kotle pro parní stroje v Preibischově továrně v Dětrichově
Dole: Valcha u Věže v Liberci; parní stroje se často kvůli transmisním rozvodům instalovaly v blízkosti starších vodních kol

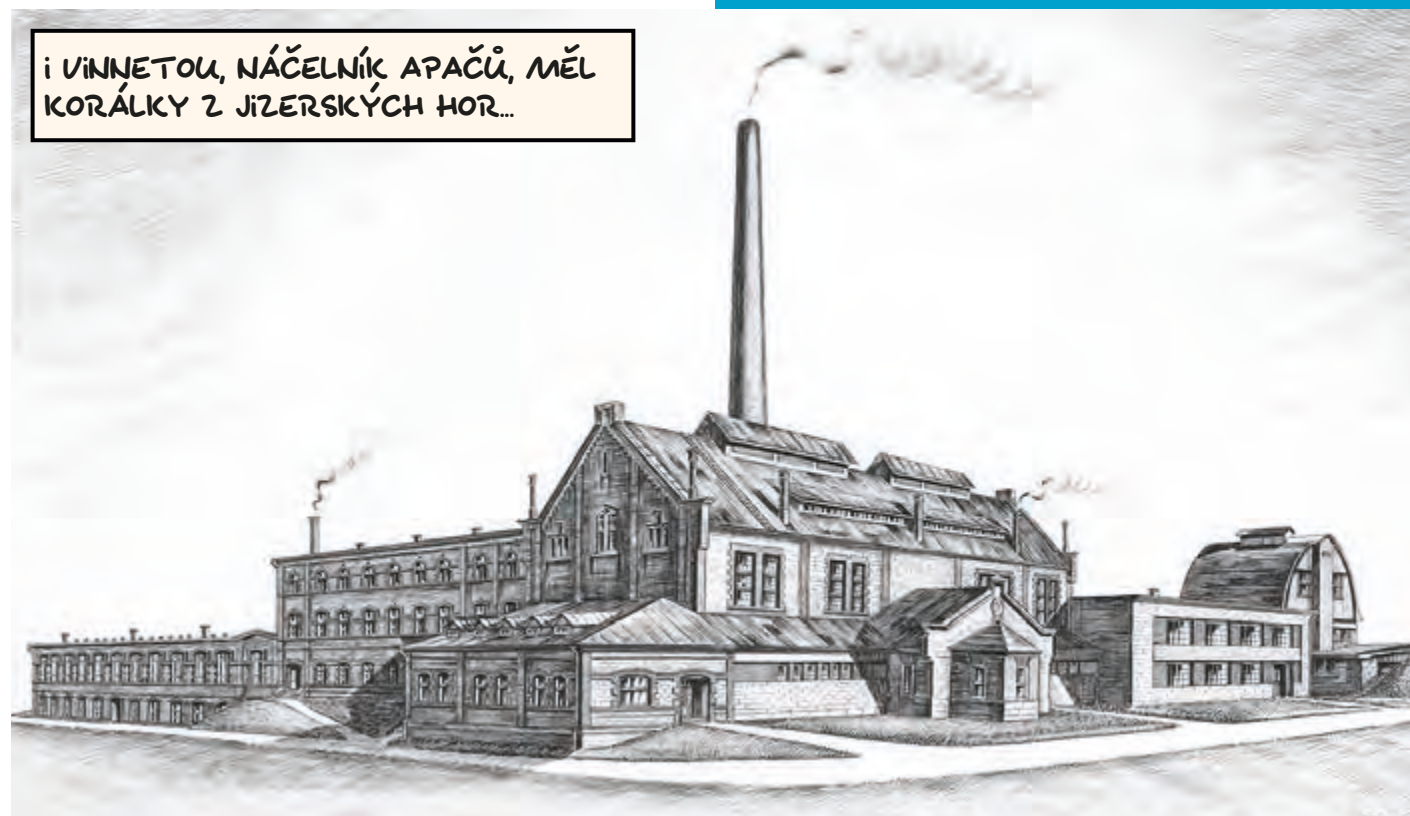

Nahoře: Jeden z nejstarších náčrtů parního stroje v Liberci; pochází asi z 60. let 19. století, měl výkon několika koní a sloužil v železničních opravnách
Dole: Parní stroj spřažený s velkým dynamem v Liberci na počátku 20. století

SKLÁŘSTVÍ

Nejstarší sklárny v Jizerských horách vznikly už ve 14. století, na české straně od 16. století. Nejstarší stále pracující sklárna v Harrachově je více jak 300 let. Industrializace 19. století dala místnímu sklu světový lesk.

i VINNETOU, NÁČELNÍK APAČŮ, MĚL KORÁLKY Z JIZERSKÝCH HOR...

...KORÁLKY SE DOSTALY VŠUDE. OD JAPONSKA AŽ TŘEBA PRÁVĚ K INDIÁNŮM.

Nahoře: Harrachovská sklárna | Dole: Sklárna v Antonínově

SKLÁŘSTVÍ OBJEVILO NÁHORNÍ PLANINY JIZERSKÝCH HOR, ABY POZDĚJI SESTOUPILO DO VELKÝCH ÚDOLNÍCH TOVÁREN.

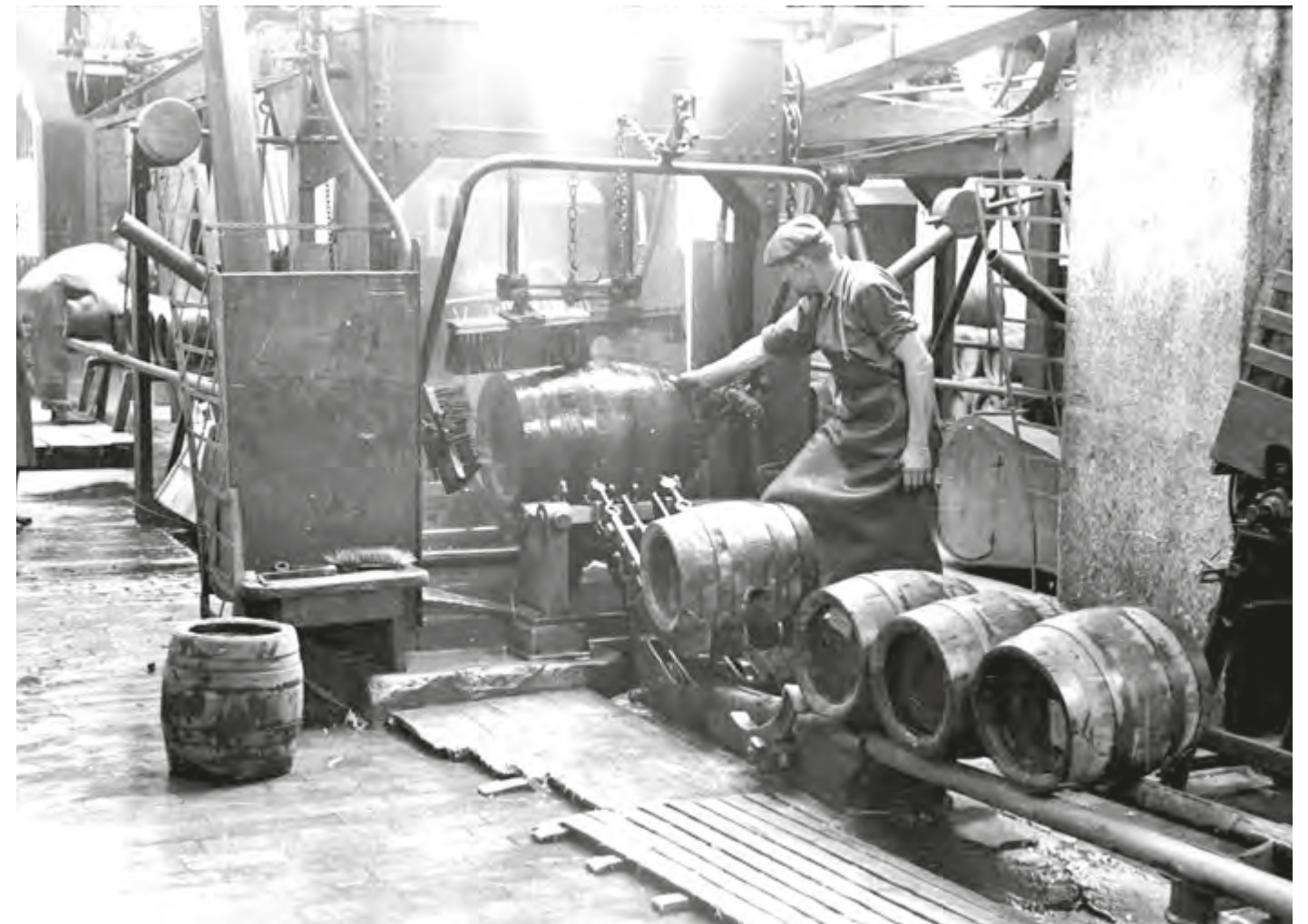
Nahoře: Stará a nová sklárna na Jizerce
Dole: Riedlova „horská sklárna“ v Kristiánově

VRATISLAVICKÝ PIVOVAR, 1947

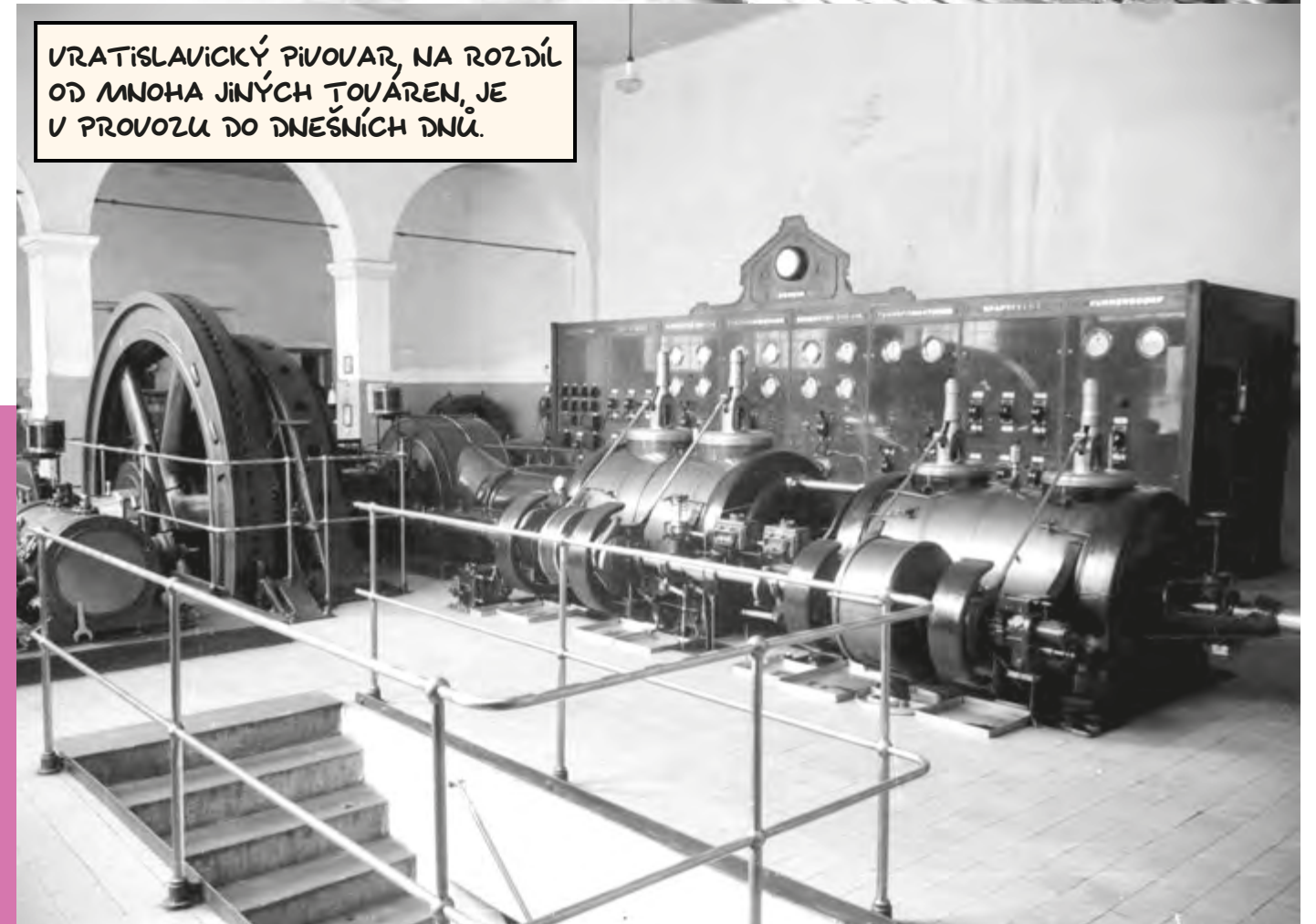
Pivovar navrhl drážďanský architekt J. Phillip Lipps a pivo se vaří v původních budovách téměř jeden a půl století.

Pohled na vratislavický pivovar asi v roce 1949

VRATISLAVICKÝ PIVOVAR, NA ROZDÍL
OD MNOHA JINÝCH TOVÁREN, JE
V PROVOZU DO DNEŠNÍCH DNŮ.

Nahoře: Linka na čištění sudů
Dole: Strojovna pivovaru s parním strojem a elektrárnou

KONCENTRAČNÍ TÁBORY A PRŮMYSL 1944–1945

Koncentrační tábory FAL Kratzau I (Bílý Kostel)
a AL Reichenau (Rychnov u Jablonce nad Nisou).
Tábory vznikly jako důsledek obrovské zbrojní in-
dustrializace a otrocké práce.

Budova Jägerovy továrny v Bílém Kostele, kde se za války nacházel pobočný koncentrační tábor FAL Kratzau II

Budova Jägerovy továrny v Bílém Kostele, kde se za války nacházel pobočný koncentrační tábor FAL Kratzau II

ČLOVĚK A TOVÁRNA 1947

Člověk a stroj. Symbióza první i druhé průmyslové revoluce. Symbióza, která je na pomalém ústupu až s nástupem automatizace a robotizace. Fotografie z roku 1947 z libereckého regionu.

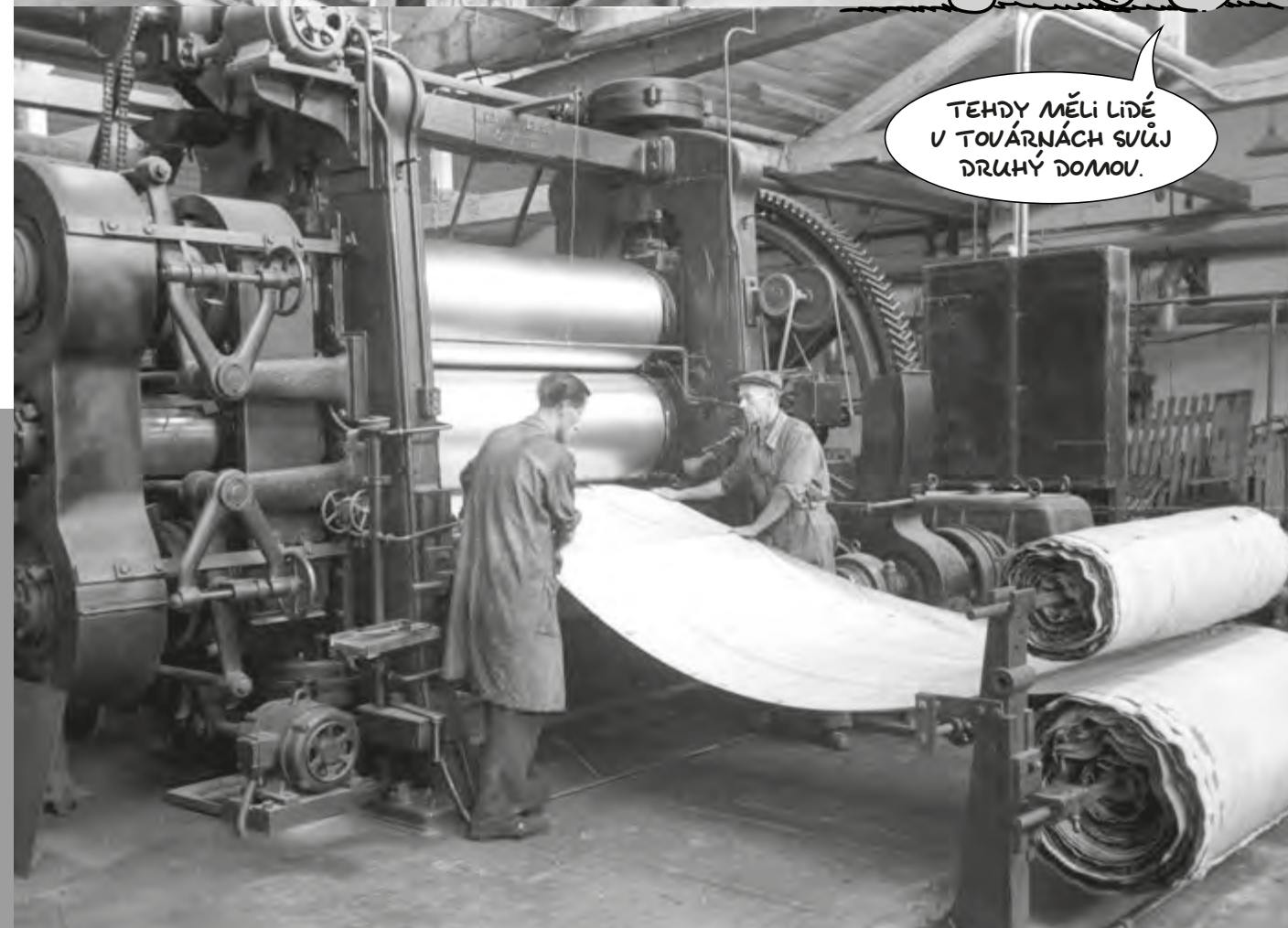
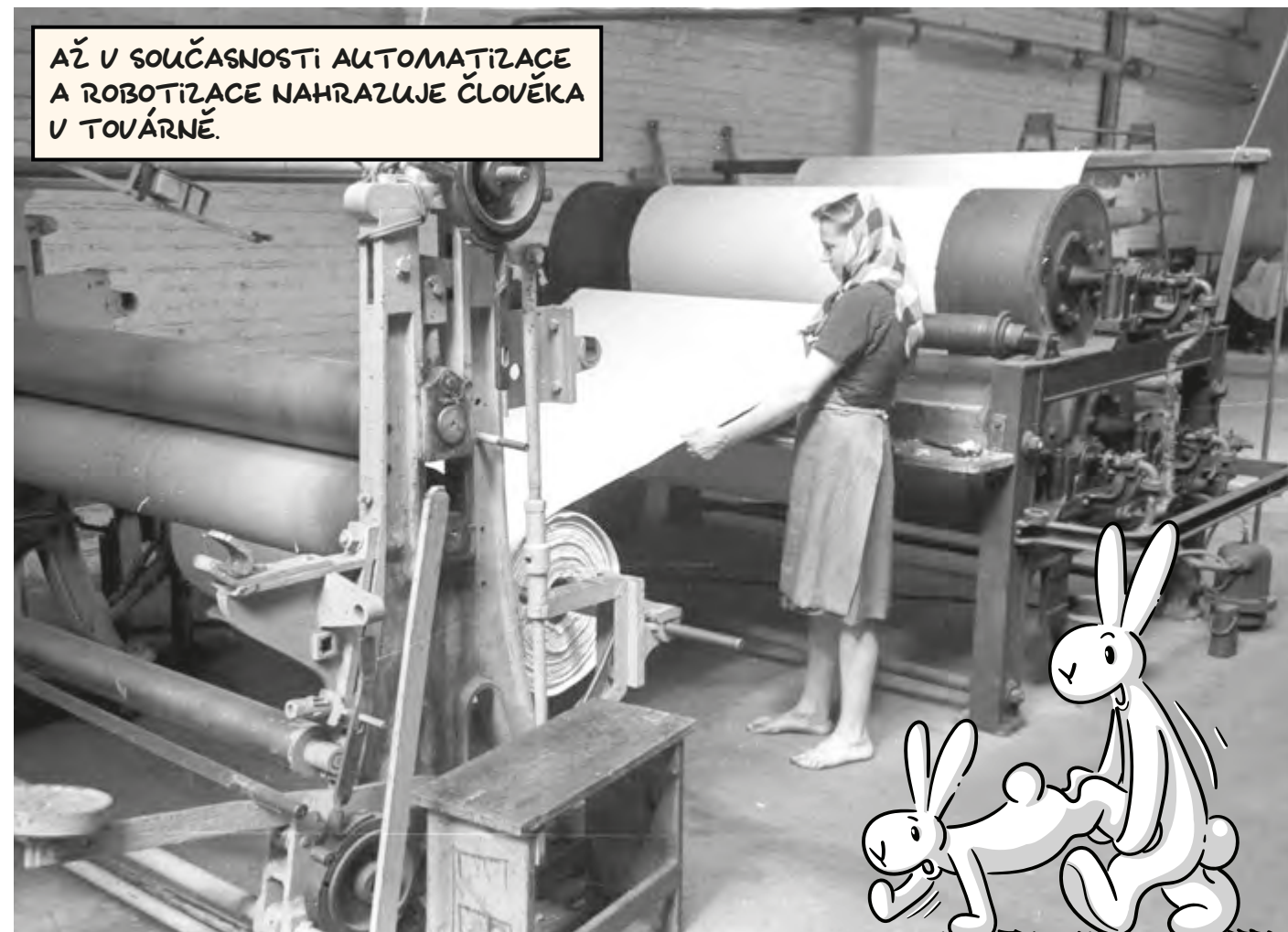

ČLOVĚK A STROJ BYL NEDEĚLITELNÝ
SVAZEK AŽ DO KONCE 20. STOLETÍ.

Nahoře i dole: Výběr z unikátních fotografií vzniklých v roce 1947 v libereckých továrnách

AŽ V SOUČASNOSTI AUTOMATIZACE
A ROBOTIZACE NAHRAZUJE ČLOVĚKA
V TOVÁRNĚ.

TEHDY MĚLI LIDÉ
V TOVÁRNÁCH SVŮJ
DRUHÝ DOMOV.

Nahoře i dole: Výběr z unikátních fotografií vzniklých
v roce 1947 v libereckých továrnách

Cukrovinky E. Haas, 1928
pozdější LIPO

Bytex, pozdější Intex
nástupce firmy Ginzkey
Vratislavice n. N.

Elitex, 1952
výrobce textilních strojů

Kontakta Liberec
výroba elektrotechniky, za války
výroba dílů raket V2

**RAF – Liberecká automobilová
továrna, 1907**
pravděpodobně nejstarší liberecké
logo

**Sudetendeutsche Kabel fabrik
M. Endler**
továrna na kabely

Tanvaldská strojírna
sloučena později s TTW

Lipo cukrovinky
liberecké poživatiny, nástupce
firmy Haas

Liberecké automobilové závody
výrobce nákladních vozů
a autobusů

Tesla Liberec
nástupce podniku Elektromechanik
ve Stráži n. N.

**Totex – Továrna textilních strojů,
1953**

Blaupunkt
za války zbrojní elektrotechnický
podnik

Textilana A.G.
podnik, z jehož jména byl odvozen
poválečný název pro podniky
J. Liebiega

Hans Büllmann Werke
největší zbrojní podnik za války
v Jablonci n. N.

**Výzkumný ústav textilních strojů,
1951**
dodnes úspěšný podnik

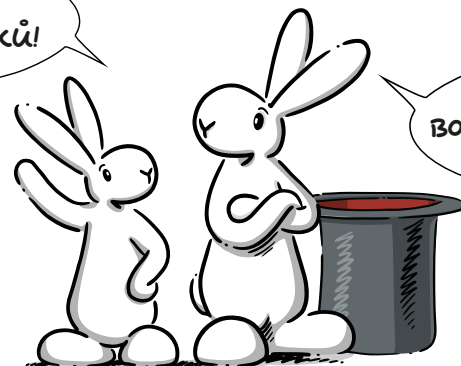

Saurer Werke
za války zbrojní podnik

Junkers Flugzeugbau
továrna na letadla, za války chtěli
přesunout značnou část továrny
k Novému Městu p. S.

TEDE BOBE,
TO BYLO PODNIKŮ!

A TŘEBA BUDE
BOBKU, PROTOŽE PRÁCE
ŠLECHTÍ!

RMGB, 1908
Liberecko-vratislavické a jablonec-
ké pivovary a.s. Vratislavice

Likov
strojírenská výroba

Textilana
nástupce podniků Johanna
Liebiega

Bižuterie Jablonec n. N.

**Liberecké vzduchotechnické
závody**

Severochema Liberec
dodnes úspěšná firma

Plastimat Liberec
výrobce zboží z umělých hmot,
dnes Magna Exteriors (Bohemia)
s. r. o.

SVED Elektrotechnické družstvo
Liberec – Františkov

Weser Flugzeugbau
letecký podnik za války působící na
libereckém letišti

Ignatz Ginzkey
Vratislavická koberečárna, pozdější
Bytex

Luftfahrt-Apparatebau
za války zbrojní podnik v Liberci

Argus Motoren
zbrojní podnik za války, který
produkoval i díly do střel V-1

Telefunken
za války měl podnik v regionu
výzkum a vývoj v oblasti mikrovln-
né techniky

Metall-Presswerk Jablonec n. N.
zbrojní podnik za války a předchůdce
mnoha zpracovatelů umělých hmot

Severočeský průmysl masný
druhá polovina 20. století

**Radio-Vertriebs-Gesellschaft,
1939**
Liberec

Koch a Korselt, 1890
továrna na piana

Fernseh
za války výzkumný a vývojový
podnik přemístěný do Smržovky

Strojírna Paul Schneider
Liberec – Letná

Getewent, 1939–1945
podnik SS v Rychnově u Jablonce
nad Nisou

Strojírna Simmon
Liberec

LEWO
Lederer a Wolf, liberecká textilka

Pittel u. Braussewetter
liberecká stavební společnost
působící do roku 1946

Johann Liebieg u. Co.
do druhé světové války největší
textilní podnik

AEG
za války zbrojní podniky a dílny
v regionu

TTW Tanvaldské textilní závody
za války výrobce spalovacích
komor raket V2

Robert Bosch GmbH, 1886
zbrojní podnik v regionu za války

Herrmann Kaiser
Liberec, Ruprechtická 32

Bourání nejstarší Bergerovy továrny, která byla později součástí Libereckých tiskáren ►

Digitalizace: Petr Hiebel

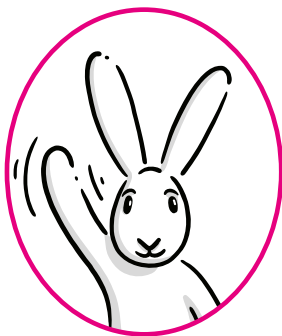
NA SHLEDANOU
V LEPŠÍCH ČASECH...

A DVA KRÁLÍCI Z KLOBOUKU
VYZKAZUJÍ LIDEM:
BUDOUCNOST JE JENOM NA VÁS!!!

Johann Liebieg

Vybudoval jsem impérium i první dělnické domy. Ale také jsem spolu-zodpovědný za mrtvé při svárovské stávce.

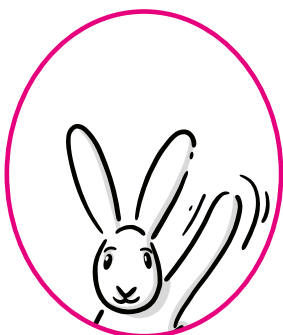
Bob, králík z klobouku

Bobku, stejně jsme slavnější!

Franz Liebieg

Úspěch je rodinná záležitost, ale vždy jsem byl ve stínu bratra.

Bobek, králík z klobouku

A i roztomilejší, Bobe!

Samuel Siegmund Neumann

Začal jsem jako dělník, skončil jako továrník.

Ignatz Ginzkey

Koberce z Liberce, nebo z Vratislavic? Do své smrti vratislavický patriot.

Josef Riedel

Sklářský král. Sklo z Jizerských hor od Asie po Ameriku. A hrobka nad „jizerským gruntem“.

Wilhelm Siegmund

Vždy na straně pokroku a techniky. Inovace mě vynesly mezi ty nejúspěšnější.

Josef Zimmermann

Továrna jako zámek. A palác jako bytovka. Pokroková mysl — základ úspěchu.

ČTVRTLETNÍK SEVEROČESKÉHO MUZEA V LIBERCI

Vydává Severočeské muzeum v Liberci, Masarykova 11, 460 01 Liberec 1 | www.muzeumlb.cz | info@muzeumlb.cz | tel.: (+420) 485 246 111 | Odpovědný redaktor: Jiří Křížek | Grafická úprava: Aneta Hájková | Fotografie: SOKA Jablonec, SOKA Liberec, Děřichovský okrašlovací spolek a archiv Ivana Rouse | Tisk: Tiskárna Unipress s r. o., Turnov | Registrováno MK ČR pod číslem E20243 | ISSN 1805-0964 | Vychází v nákladu 1 500 ks | Cena výtisku: zdarma | Uzávěrka čísla: 28. 11. 2023

